

GRUPS JUVENILS ORGANITZATS I VIOLENTS, UN FENOMEN COMPLEX

Oficina de Relació amb la Comunitat

ABP Nou Barris. RPM Barcelona

Polícia de la Generalitat - Mossos d'Esquadra

RESUMEN

El objeto de este artículo es facilitar elementos de contexto que permitan entender las circunstancias sociales, educativas, familiares y sobretodo delincuenciales que hacen que determinados jóvenes, **en edad escolar**, integren estos grupos juveniles organizados i violentos (GJOV). Valorar la necesidad y viabilidad del abordaje coordinado entre departamentos, instituciones y entidades para favorecer las desvinculaciones y evitar el ingreso de nuevos miembros. Así como explicar los motivos que impulsan a estos jóvenes a formar parte, rompiendo algunos de los estereotipos y prejuicios alrededor de los grupos juveniles que se concentran en la zona metropolitana de Barcelona y Cataluña.

Nos encontramos ante un fenómeno complejo donde existe el riesgo de atribuir a los grupos presentes en Cataluña las características y conductas de grupos similares en otros países. No se trata únicamente de un problema delincencial donde determinados jóvenes deciden unirse para cometer acciones delictivas, si no de chicos y chicas con unas carencias y necesidades, sobretodo de carácter afectivo, que no encuentran en casa o la escuela. En definitiva, se trata de un problema social y delincencial que, desde el punto de vista de la seguridad, nos tiene que preocupar sin generar alarma.

ABSTRACT

The main objective of this article is to facilitate contextual elements that allow us to understand the social, educational, personal and criminal circumstances that drive certain teen youths to become a part of these violent and organized youth groups, otherwise known as gangs. As well as determine the need and viability of a coordinated effort between the various departments, institutions and entities involved, with the common goal of disfavouing and preventing the recruitment of new members. Many of the stereotypes and prejudices surrounding the gangs that can be found in the Barcelona Metropolitan Area and throughout Catalonia, will have been dissipated in the intent to explain what motivates these youths to want to become a part of a gang or a violent youth group.

We find ourselves immersed in a complex phenomenon where we could easily grant the violent youth groups found in Catalonia, the same traits and behaviours of those found elsewhere. We're not only referring to a criminally rooted problem where a group of youngsters decide to get together and commit criminal offences, as much as we are to a group of youths who lack affection and the right kind of attention from their adult peers. In conclusion, we have a socially and criminally related problem that, from a policing standpoint, must worry us without creating alarm.

INTRODUCCIÓ

Són les tres de la tarda d'un dia lectiu del mes de febrer. Rebem trucada telefònica de la integradora social d'un institut de secundària del districte de Nou Barris de Barcelona. Ens explica que un alumne de 4t d'ESO, de nom Erik, li ha demanat ajuda per sortir de la "banda". El motiu és que, des de fa un temps, ha deixat d'assistir a les reunions que el grup juvenil realitza periòdicament en una plaça cèntrica del barri. Té por de les possibles represàlies per part dels seus membres. De fet, dies abans va ser víctima d'una agressió a la sortida del metro, de camí a l'escola, per part de dos dels membres més actius d'aquest grup. L'objectiu d'aquest acte violent era, segons paraules textuales del mateix Erik, "posar-lo ferm com a càstig per incomplir les normes internes de la banda". La direcció de l'escola ens fa arribar la seva preocupació i demana la intervenció del cos policial per evitar noves agressions.

La història de l'Erik representa un exemple més del treball de prevenció, detecció i suport que, actualment, l'oficina de relació amb la comunitat del cos de Mossos d'Esquadra del districte de Nou Barris i altres del territori, juntament amb els centres educatius, realitza en l'abordatge integral del fenomen de Grups Juvenils Organitzats (GJO).

No es tracta d'una història qualsevol entre un grup d'iguals, sinó

d'un fenomen complex, on nois i noies de diferent edat i nacionalitat, sense cap motivació ideològica, s'organitzen sota un codi de normes internes fent de la violència el seu eix conductual.

Davant d'aquesta nova realitat social i delinqüencial, i en el marc d'un treball preventiu i multidisciplinar, el que més ens ha de preocupar, a part dels noms que defineixen aquests grups juvenils (Latin kings, Ñetas, Mara Salvatrucha13, Trinitarios...), són els motius pels quals aquests joves troben en les diferents etiquetes o grups, una referència o model alhora de crear una identitat individual pròpia que no troben en altres llocs com l'escola, la família o el seu entorn immediat.

DE QUÈ ESTEM PARLANT?

Aquests grups són popularment coneguts com a "bandes d'origen llatí", però aquest concepte és inexacte:

- Primer, perquè malgrat que els llatinoamericans són majoria, cada cop incorporen més joves catalans i d'altres procedències, com del Marroc o la Europa de l'est.

- Segon, perquè la seva utilització pot generar un efecte estigmatitzador en el conjunt de joves d'aquesta procedència que viuen a Catalunya.

- Tercer, perquè quan utilitzem aquest concepte correm el risc d'atribuir als grups presents a Catalunya, les característiques i conductes de grups similars a d'altres països, on el grau

de violència, la dimensió delinqüencial i l'entorn immediat d'aquests joves és molt diferent.

Actualment el concepte que s'utilitza i millor resumeix les característiques d'aquest fenomen juvenil és el de Grups Juvenils Organitzats (GJO), es a dir, Grups de joves, menors i majors d'edat, que copiant o emulant el model de les anomenades "Street Gangs" nordamericanes, s'identifiquen amb un nom de grup concret, una simbologia singular (emblemes, gesticulacions, colors, tatuatges, expressions), una estructura interna piramidal i jeràrquica, caracteritzada per la presència d'un líder que dóna instruccions i un espai públic o zona d'oci que consideren el seu territori i on mantenen reunions periòdiques".

Per encaixar en la definició de GJO també han de mantenir actituds o activitats amenaçadores, agressives i/o violentes (ús de la violència per fomentar la cohesió social). Aquesta violència es pot dirigir a tres col·lectius: membres del mateix grup, membres d'altres grups rivals (atacs planificats que es coneixen amb el nom de "caigudes"), o persones que no pertanyen a cap grup i es mouen en el seu entorn més immediat.

MOTIUS QUE IMPULSEN ALS JOVES A FORMAR PART D'AQUESTS GRUPS

Els principals motius que impulsen a determinats joves, **en edat escolar**, a formar part dels GJOV són de caire social i delinqüencial.

Des del punt de vista sociològic, si l'adolescència és una etapa vital on l'acceptació dels altres i del grup és quelcom necessari, on el jove es construeix la seva identitat i es rebel·la contra la figura de l'adult i l'autoritat, en el cas dels joves que formen part d'aquests grups juvenils, aquests canvis venen acompanyats de situacions personals i familiars que els fan més vulnerables i influenciables davant la pressió del grup d'iguals. En aquest aspecte, es tracta de nois i noies que, en la majoria de casos, provenen de famílies desestructurades, sense normes i horaris al carrer i amb unes importants mancances afectives, comunicatives i de reconeixement.

Des del punt de vista delinqüencial, els motius de pertinença a molts d'aquests grups responen a un accés fàcil i directe a la comissió d'il·lícits penals aprofitant la seva estructura i ocupació del territori. Hem de pensar que els GJOV són organitzacions on el seu principal objectiu és la realització d'activitats delictives violentes tant a nivell intern com extern i on el veritable nexa d'unió dels seus integrants, no és una defensa de la cultura llatina o una defensa de presumptes abusos "socials" dels que són víctimes, sinó que es tracta de grups clarament orientats a delinquir i fortament jerarquitzats.

En resum, els factors més importants a l'hora d'entendre el perquè aquests joves troben en el grup juvenil unes necessitats determinades són:

A. Entorn familiar

La família té un paper clau alhora de fomentar un alt grau de

cohesió familiar, reforçar els comportaments correctes i aconseguir el compliment de les normes. En el cas dels joves que ens ocupa, aquesta realitat familiar és molt diferent. La falta de supervisió parental, la despreocupació, les discussions entre pares i fills, la violència intra-familiar i la poca implicació, per part dels pares o tutors, en la trajectòria educativa dels joves, són factors determinants que expliquen els motius pels quals aquests nois i noies troben en el grup d'iguals la efectivitat i la comunicació que no tenen a casa. En altres casos, la pertinença d'altres membres de la família als GJO (germans, tiets, cosins..) és un aspecte també que, malauradament, influeix en la decisió del jove.

B. Entorn social: marginació, pobresa i desigualtats

Tot i que no podem parlar en termes absoluts, la situació personal i condició social de molts dels joves que ens ocupa es troba condicionada pel seu entorn físic immediat. Un entorn caracteritzat moltes vegades per un sentiment de marginalitat i precarietat econòmica. En els barris els joves tenen la tendència a agrupar-se en els seus espais de temps lliure per orígens culturals. Passen moltes hores al carrer i acostumen a socialitzar amb nois i noies amb les mateixes necessitats, persones vulnerables que sovint troben en aquests nous amics la pertinença i unes senyes d'identitat concretes i reconeixibles. La presència de bandes juvenils al veïnat, l'accés a drogues i armes i la necessitat d'afecte i protecció són elements que augmenten el risc d'integració dels joves en un d'aquests grups.

C. Manca de referents i de models

La incorporació dels joves a grups violents està sovint relacionada amb la recerca de referents i vincles afectius que, de vegades, no troben en la família ni l'entorn. S'ha de tenir en compte que molts d'aquests joves es troben vivint en una societat que no la consideren com a pròpia, han perdut les seves referències familiars i els seus amics del país d'origen. En molts casos els envaeix un sentiment de solitud i rebuig. El seu sentit de pertinença, autoestima i efecte depèn, moltes vegades, de la presència de referents positius o models consolidats com és l'escola. La manca d'aquests factors els fan molt influenciables davant d'un grup juvenil on els seus membres s'anomenen entre si "hermanitos" i actuen com una autèntica família.

D. Les pròpies característiques del grup juvenil

Sens dubte, un dels factors claus per entendre el perquè aquests joves decideixen formar part d'aquestes bandes juvenils és fixar-se amb tot allò que el grup dóna o ofereix a tots aquests nois i noies que, a conseqüència d'aquesta realitat social i manca de vincles afectius i de confiança, es veuen abocats a formar-hi part activa. Protecció, prestigi, identitat, respecte, disciplina, autoritat.. són valors inherents que defineixen al col·lectiu. El grup és convertit en una veritable família on el jove troba la comunicació, comprensió i enteniment que no troba a casa, un lloc on ser acceptat, un augment d'autoestima i estatus, companyerisme i un reconeixement i sentiment de pertinença que no troba fora del grup d'iguals.

Un moment clau en tot aquest procés i que influeix decisiva-

ment alhora de formar part del grup juvenil és la captació de nous membres. Aquesta captació, que es realitza a l'entorn de centres educatius o espais de relació, té com a finalitat mostrar el costat divertit del grup. És el moment on membres actius d'aquest (sovint les noies acostumen a ser l'esquer), es posen en contacte amb altres joves amb l'objectiu de fer arribar un missatge positiu de la banda i la idea de pertànyer a un grup on se'ls ofereix una identitat, una pertinença, així com accés a drogues, festes i sexe.

E. Motivació delinqüencial

Com hem assenyalat anteriorment, molts dels joves que formen part d'aquests GJOV, independentment de la seva "fragilitat social" i mancances afectives, troben en aquests grups juvenils un accés fàcil i directe a la comissió d'il·lícits penals aprofitant la seva estructura i ocupació del territori. La violència es converteix en el seu eix conductual i un recurs per aconseguir els seus objectius. Cal destacar que totes les policies, a nivell mundial, dels països amb presència de GJOV, coincideixen en definir a aquests grups juvenils com un greu problema de seguretat i remarquen el perill de la derivació de la totalitat de les seves activitats a la realització d'actes delictius.

EL PAPER DE L'ESCOLA I ALTRES AGENTS SOCIALS

El centre educatiu és el principal espai de socialització en la vida del jove després de la família. El professor/a es troba en una posició òptima per a les tasques de prevenció, detecció i suport vers als joves amb necessitats no cobertes per pràctiques parentals inadequades. El professorat té l'oportunitat d'observar els alumnes, aportar seguretat i ajuda, proporcionar bon tracte i protecció i crear un ambient de tranquil·litat i confiança que afovereixi la comunicació amb alumnes en situació de risc.

Davant d'alumnes que siguin susceptibles a formar part d'aquests GJO, el professor, la integradora social, el director... s'han de convertir en autèntics referents positius d'aquests nois oferint alternatives, nous amics, centres d'esbarjo, activitats extraescolars; en definitiva fer de l'escola el seu territori, o de la colla d'amics la seva banda.

Sovint membres de la comunitat educativa són els primers en conèixer la situació personal d'un alumne que verbalitza la seva intenció de deixar la banda juvenil. Es troben davant de nois vulnerables que després d'un temps de permanència en el grup, expressen els motius que els impulsen a donar el pas:

- Prioritzen els seus estudis, formació, treball, constitució familiar
- Descobreixen la realitat del grup
- La hipocrasia de la seva filosofia, dels líders i de la resta dels membres
- Pateixen, i veuen com pateixen altres
- Por a les baralles, agressions i comissió de delictes
- Procés de maduració cognitiva

Paral·lelament aquesta voluntat ve acompanyada per les dificultats dels joves alhora de deixar la banda:

- Tenen por a represàlies i càstigs per part dels membres de la banda
- Por a tornar al començament
- Por a quedar-se sols, aïllament social
- Manca d'alternatives
- Perdre el seus lligams afectius, amics, parelles, família
- Pèrdua de referents, sentiment de pertinença i protecció

És en aquest moment quan el treball de prevenció, detecció i suport té un paper cabdal amb la participació d'altres actors socials (treball en xarxa). Prevenir és eliminar factors de risc. Mitjançant actuacions transversals i multidisciplinàries s'han de crear i fomentar eines que serveixin per cobrir aquestes necessitats perquè els joves se sentin segurs, integrats, útils i reconeguts. En aquest sentit la creació de protocols d'actuació, com el signat pel departament d'Interior i Ensenyament, demostren una clara voluntat de promoure equips transversals a nivell local per tractar els diferents casos que es detectin.

En aquest treball en xarxa s'han de marcar uns objectius clars:

- Preferentment la figura del referent ha de recaure en una sola persona
- Pot ser un professor, un educador, un monitor de pati, un conserge..
- Utilitzar el referent com a interlocutor amb el jove
- Guanyar-se la seva confiança
- No tenir pressa, i no pressionar
- Mantenir discussions aprofitant la seva mala experiència dins el grup, reforçant sempre les decisions positives
- Contrastar informacions de forma objectiva
- Mostrar-li alternatives, nous amics, centres d'esbarjo, activitats extraescolars
- No enganyar-lo mai, no donar-li falses expectatives
- Fer un seguiment constant i manifest
- Guiar-lo en els recursos, no proporcionar-los sense que ell s'esforçi

EL PAPER DE LA POLICIA

Un dels objectius del cos de Mossos d'Esquadra sobre el fenomen dels GJOV és augmentar l'eficàcia policial i abordar de forma íntegra i transversal aquests grups, tant des de la vessant preventiva i pro-activa, evitant la proliferació, expansió i activitats violentes, com des de la vessant reactiva amb la investigació i la supressió d'aquests grups, ja que per les seves accions i característiques clarament s'encabeixen sota els preceptes de Grup/Organització Criminal.

Actualment les accions policials, a nivell preventiu, es basen:

- Localització, identificació i ubicació concreta dels grups presents al territori mitjançant dispositius d'identificació i de prevenció de la seguretat ciutadana.

- Afavorir les **DESVINCLACIONS** mitjançant la interposició de **denúncies**.

- Evitar el **INGRÉS** de nous membres mitjançant la interposició de **denúncies**.

Aquestes accions estan dirigides en base a la informació i el coneixement de la realitat canviant dels grups, els seus membres i les seves activitats, perseguint la desactivació de les activitats violentes, delictives i perturbadores de la seguretat ciutadana i la convivència.

Una vegada que un jove passa a formar part d'un GJOV, i participa en accions delictives, s'ha d'actuar mitjançant la reacció i la investigació dels fets seguint la normativa penal d'obligat compliment.

Els principals il·lícits penals (faltes i delictes) que es desprenen de l'activitat dels GJO són entre d'altres:

- Robatoris i furts
- Robatoris amb violència i intimidació
- Amenaces i coaccions
- Lesions (Baralles)
- Consum, tinença i tràfic de drogues
- Tinença d'armes prohibides
- Agressions sexuals

Sense oblidar la intervenció i repressió davant dels fets esmentats, aquesta estratègia policial té en compte el treball transversal i multidisciplinar, ajudant a reduir els nous ingressos, afavorint les desvinculacions i dirigint l'acció supressora més contundent vers els individus més violents i líders negatius.

En aquest sentit des del cos policial, i en el marc d'aquest treball en xarxa, es realitzen les següents accions:

- Xerrades informatives de coneixement i informació policial adreçades a entitats, escoles i serveis en general que teneu contacte amb joves vinculats amb GJO i que treballen a nivell preventiu.
- Campanyes informatives adreçades als joves sobre Drogues i Lleis, Riscos per Joves i prevenció de les conductes discriminatòries.
- Cooperació amb la resta d'implicats en el sistema penal, per reduir la reincidència i esmoreir l'impacte que l'àmbit peni-

tenciari i de justícia juvenil suposa en la dinàmica dels GJO.

- Millorar la qualitat de la informació que sobre aquest fenomen es transmet als mitjans de comunicació.

CONCLUSIÓ

Davant la problemàtica dels GJO ens trobem davant de dos components complexos:

1. Què fan els membres d'aquests grups juvenils
2. Què fan i què han de millorar les institucions, organitzacions socials i entitats

Sobre el primer, l'homogeneïtzació de criteris, les investigacions, actuacions, recopilació d'informació així com l'intercanvi d'experiències i coneixements entre els professionals dels diferents àmbits que han d'interactuar amb els joves en el seu dia a dia, ens permetrà conèixer millor aquests grups juvenils organitzats i violents, amb l'objectiu d'establir estratègies adequades que ens permetin crear i fomentar eines que serveixin per evitar l'ingrés d'aquests joves a les bandes i afavorir les desvinculacions.

Sobre el segon, pensem que el treball en xarxa és bàsic per aconseguir aquests objectius. La realitat actual, quan parlem de joves en edat escolar obligatòria (12-16 anys), és que els diferents serveis, entre els quals destaquem els centres educatius, davant d'un problema de (in)seguretat en general i sobretot en el cas que ens ocupa, la primera mesura que es pensa i s'adopta és trucar a l'agent policial de referència convertint-lo en el principal actor en l'abordatge i resolució del problema. Les accions preventives requereixen quelcom més. En molts casos, la manca de continuïtat en els projectes, la falta de coordinació entre els diferents serveis i la poca implicació dels agents socials es converteixen en forts entrebancs a l'hora de fomentar el treball en equip i donar solucions als diferents problemes que se'ns plantejen.

La idea de seguretat és multidimensional. Davant els problemes complexos de la seguretat, es veu la necessitat que hi hagi visions transversals i globals.